

**SERMED MUHTAR ALUS'UN ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ
UNSURLARININ KULLANIMI**

Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ*

ÖZET

Gazeteci – yazar Sermet Muhtar Alus, roman, tiyatro ve hikâyelerinde sadece eski İstanbul hayatını konu edinen ender şahsiyetlerden biridir. Yazar, bu eserlerde özellikle son dönem Osmanlı–Türk medeniyetine ait zengin halk kültürü unsurlarını bir gözlemci titizliği ile dikkatlere sunmuştur. Mizahî bir kurgu üzerine inşa ettiği romanlarında, halk hekimliğinden atasözlerine, geçiş merasimlerinden türkülere kadar pek çok folklorik unsuru başarıyla kullanmış olan Sermet Muhtar Alus, bu eserler aracılığıyla kültür hazinemizin yarınlara nakli konusunda da önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** İstanbul, Deyim, Atasözü, Halk İnancı, Gelenek*

ABSTRACT

Journalist and author, Sermed Muhtar alus is one of the care personalities who chooses old İstanbul life as a subject matter in his novels, plays and short-stories. The writes reflects especially the folk culture of latest Otoman-Turkish civilization with the fastidiousness of an observer. Using many folkloric aspects varied from folk remedy to proverbs, from festivals to folk songs in his humorously structured novels, Sermed Muhtar alus has an important function, at the point of carrying our cultural treasure to the next generations.

***Key Words:** İstanbul, İdiom, Proverb, Public Belief, Tradition*

*Arş. Gör., Atatürk Üniv.Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı ABD

GİRİŞ

Askerî müzenin kurucusu Ahmet Muhtar Paşa'nın oğlu olan Sermet Muhtar Alus, (28 Mayıs 1887, İstanbul - 18 Mayıs 1952, İstanbul) Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Osman Cemal çizgisinde, eski İstanbul tiplerini, âdet ve göreneklerini, renkli, eğlenceli tablolar hâlinde dikkatlere sunuyor olmakla ve kendine özgü üslûbuyla karşımıza çıkmaktadır. (Tanzimat'tan Bugüne Edb., Ans: 2003: 98)

Sermet Muhtar Alus, yayın hayatına ilk olarak mizah gazeteleri çıkararak, (Davul, 1908-1909) daha sonra ise tiyatroya yönelmek sureti ile yön vermiş (Helal Mal, 1918- Ev İlacı, 1919- Kalem Efendileri, Sevk-i Tabii- Gemi Arslanı,1919) ve çalışma konularını büyük oranda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden seçmiştir.

Yedigün, Yeni Mecmua, Hafta, Akbaba, Amcabey, Aydıbir ve Resimli Tarih Mecmuası gibi dergilerde Akşam, Son Posta, Cumhuriyet, Vakit, Tan, Vatan, Tasvir-i Efkâr ve Yeni Sabah gibi gazetelerde eski İstanbul hayatını, unutulmuş ilginç olay ve kişileri, gözlem ve anılarına dayanarak anlattığı yazı dizileri yayımlanmıştır. 30 Sene Evvel İstanbul'da (1931), Eski Defterdekiler ve Masal Olanlar (1932), 84 Sene Evvel İstanbul (1932), İstanbul Kazan Ben Kepçe (1938-1939), 40 Yıl Evvelkiler (1939), Eski Günlerde (1939-1940), Gördüklerim ve Duyduklarım (1942-1944) bu yazı dizilerinden bir kısmıdır. Sermet Muhtar, eserlerinde ve özellikle de romanlarında eski Osmanlı tipleri, âdetleri ekseninde, batılılaşma çabalarını anlatırken, devrin genel gidişatını da tenkit etmekten geri kalmamıştır. Canlı ve şahsî izlenimlerle yüklü sohbet üslûbunu devam ettiren ve bir yönüyle de mizahî bir üslûba sahip olan Sermet Muhtar, eserlerinde İstanbul folkloruyla ilgili pek çok bilgi de verir. (Enginün: 2001: 272)

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında, ana hatları ile eski İstanbul'un gezme yerleri - Kâğıthane, Çırpıcı, Veliefendi, Feneryolu, Çamlıca vb. - çarşıları, pazarları, meyhaneleri, tiyatroları - Minakyan, Kel Hasan, Şevki vb. tiyatroları - ünlü oyuncular, kantocuları, İstanbul'un üst kat insanları - paşalar, damatlar, mirasyediler, hanumefendiler vb. - esirlikleri, odalıkları, lâf cambazı bohçacı kadınları, yosmaları, tulumbacıları, kabadayıları - on ikiler, Kahraman Bey, Arap

Aptullah, Kadayıfçı Ali, İstinyeli Salih, Gümrükçü Şahap Bey, Mektepli Şemsettin, Kambur Mehmet, vb. - düşünleri, kavgaları, çapkınlıkları vb. bütün girdisi çıktısıyla anlatılmıştır. Yalnız, bu romanlarda Hüseyin Rahmi çizgisinde eser verdiğini belirttiğimiz Sermet Muhtar Alus'un toplumsal sorunlardan ziyade, eğlenceli birtakım olayları nakletmekle yetindiği söylenebilir. (Kudret: 1982: 420)

Yazar, aynı zamanda muhtelif gazete ve mecmualarda bilhassa İstanbul hayatının iç taraflarını anlatan, halk psikolojisi ile lehçesinin başarılı örneklerini içeren tefrika romanlar da neşretmiştir ki bu romanların ilgi alanı da aşağıda bahsi geçecek olan diğer romanlar gibi yine İstanbul'dur. (Gövsa: 1933: 1442)

Halk kültürü unsurlarının kullanımı açısından incelediğimiz üç romanında da yazarın eski İstanbul yaşamına salt bir gözlemci kimliğiyle eğildiği ve çevre özellikleri içinde değişik sınıflar ve tabakalardan kişileri sergilerken de Ahmet Mithat Efendi üslûbunu sürdürmeye özen gösterdiği ve eski İstanbul mahalle ağzını, eserlerinde aslına uygun bir şekilde kullanmaya dikkat ettiği (Yurdakul: 2002: 184) oldukça zengin folklorik özelliklere, sözlüğü çıkartılabilecek oranda deyim, terim, atasözü ve eski deyişlere, yer verdiği de söylenebilir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ans: 1973: 128)

“Kıvırcık Paşa”, “Pembe Maşlahlı Hanım” ve “Harp Zengini'nin Gelini” adlı romanlarda, kahramanlarının davranış ve konuşmalarını, kendi mizah anlayışı çerçevesinde yansıtan ve canlandırdığı tiplerin siyah - beyaz karikatürü andıran dönemlerini çizen Alus, bahsi geçen bu eserlerde, okuyucuya yukarıda da ifade edildiği gibi oldukça yüklü kültürel alt yapı hazırlamış olmakla da oldukça başarılıdır.

Sermet Muhtar Alus, “Kıvırcık Paşa” romanında, son dönem Osmanlı paşalarının tipik bir numunesi olan Kıvırcık Paşanın konak hayatı çerçevesinde kalan çapkınlıklarını ve zaman zaman düştüğü güç ve komik durumları, “Pembe Maşlahlı Hanım” da Jön Türklükle suçlandığı için yurtdışına kaçan bir kocanın İstanbul'da bıraktığı genç karısının yaşadıklarını “Harp Zengini'nin Gelini”nde ise I. Dünya Savaşı'nı fırsât haline getirerek zengin olmuş Eminönü tüccarlarından

Cevdet Efendinin evinde, dükkânında ve ilişkide bulunduğu diğer mekânlarda yaşadığı olaylar dikkatlere sunulur. (Koçu: 1959: 232)

Yazarın yukarıda bahsi geçen üç romanında karşılaştığımız halk kültürü unsurlarının kullanımını; deyimler, atasözleri, halk hekimliği, geçiş merasimleri, dinsel-büyüsel içerikli inançlar-işlemler, gelenek-görenekler, halk tiyatrosu ve türküler alt başlıkları altında ve eserlerde karşımıza çıkmış oldukları hâlleriyle aşağıdaki şekilde dikkatlere sunabiliriz.

1. KIVIRCIK PAŞA (Alus, 1933)

1.1 Deyimler

“Allah’ın Azrail’i bir kere parmağına doladı. Nuh deyip peygamber demiyecek.”

s.132

“Şehri Efendi güngörmüş, yaş yaşamış, sındırılıyı sıyirtmiş, karaağaca kandil asmış takımdandı.” s.6

“Başka bir yere tayin edilinceye kadar konakta postu sererdi.” s.6

“Yirmi seneden beri kulağında küpe olmuş.” s. 9

“Şehri efendi ya sabır çekiyor, dokuz doğuruyordu” s.11

“İkisini karıştırınca midem allak bullak oluyor, diye dilimde tüy bitti.” s.14

“Tam dananın kuyruğu kopacak iken Abdülгази ...” s.24

“O zaman gel pirincin taşını ayıkla!” s. 8

“Kocaya daima aleyhtar bulunurlar, dillerinin altındaki baklayı evirip çevirip gizli kapaklı tutarlardı.” s.31

“Bu kadar kerametlerinden başka, lep demeden leblebiyi de çakar, nabza göre, şerbet vermeyi pek mahirane bilirdi.” s.31

“İğne deliğinden Hindistan’ı seyreden o yongabaz herifi elinden gelse bir kaşık suda boğacağım.” s. 34

- “ Kör İbrahim’in dilinin altında bir bakla var, ama allak herif, kendini tok satıyor. Kırk dereden su getiriyor.” s.41-42
- “ Şehri Efendi ise gene incesini ipe, kahnını çöpe düzüyordu.” s.42
- “ Agobun kazı gibi ne bakıyorsun? cevap versene!.” s.71
- “ Sol kolunu göğsüne dayadı, gözlerini fal taşı gibi açtı.” s.91
- “ Ricamı deriğ buyuruyorsunuz. Hatır için çiğ tavuk bile yenmez mi cicim?” s.104
- “ Dinler gibi yap, fakat bir kulağından girsin, ötekinden çıksın.” s.115
- “ Küçük dağları ben yarattım gibi kurum kurum kuruluyor.” s.134
- “ Bir taraftan da işin içinden ne çıkacak diye üç buçuk atıyordu.” s.165
- “ Zaten eski adettir. Biraz yüz verince astarını da ister.” s.169

1.2 Atasözleri

- “ Nabi gibi söylesene, bülbül gibi ötsene. Demir tavında gerek, anlat anlat!” s.25
- “ Hürmüz Hanım araya karıştı; Horoz ölmüş gözü süprüntülükte kalmış.” s.29
- “ İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışındadır derler” s. 34
- “ Sen de bazen çocuk oluyorsun kardeş. Bir abırda at da bulunur eşekte.” s.34
- “ Kişi arlanmaz, soyu arlanır derler.” s.36
- “ Hanımefendi’nin: Acı pathcamı kırağı çalar mı hiç? diye tutturduğu...” s.37
- “ O kurnazsa, abdiahkar ahmak mı? Malum, el elden üstündür...” s.41-42
- “ Yani malum devletleri, peş parmak bir değildir.” s.42
- “ Sabırla koruk helva, dut yaprağı, atlas olursa demezler mi, efendiciğim? Sabreden derviş, muradına ermiş.” s.44
- “ Var evi Kerem evi, yok evi verem evi, derler.” s.59
- “ Kişi halini bilse hoş değil mi, karlar yağsa kış değil mi?” s.62
- “ Müsebbip olmak dolayısıyla aciz de günaha girdiğimin farkındayım.(Gün doğmadan meşimeî şepten neler doğar!)” s.78
- “ Kurt kocayınca, kellabın maskarası olurmuş! diye ayağa kalkmak istiyor.” s. 82
- “ Çeşmicellada sokuldu: Ağlama ölü için, ağla deli için.” s. 95
- “ Zira perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.”s.96

“ Şehri: **Derdini saklayan derman bulamaz, dert ağlatır, aşk söyletir.**” s.97

“ **Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur**” s. 132

“ **Elbette; kenarın dilberi ne kadar nazik olsa, nazeninim olamaz.**” 134

1.3 Halk Hekimliği

“ Falan denildi, ev ilaçları sağlık verildi, rakı ile ağız çalkalamak, dışarıdan tuğla koymak gibi şeyler tavsiye edildi.” s. 74

“ Haddinden fazlaya gitmezse, işterin kum sancısına zararı değil, faidesi bile olur. İştahı açar, mideye zindelik verir, hazmı teshil eder. “s.109-110

“ Bildiğimiz at nalı yok mu, bir tane al, ateşte adam akıllı kızdır. Karaciğerinin yeri malum. Nal iyice kızdı mı maşa ile tutarak tam karaciğerinin bulunduğu mahallin üstünü dağla! Tecrübe binaen söylüyorum. Dağlamak her derde devadır. “s.115

“ Çoluk çocuk ne alemdeler? Kerimeyi balık yağına devam ettiriyorsunuz ya! Sakın arasını kesmeyin.” s.117

1.4 Geçiş Merasimleri

1.4.1 Evlilik

“Yarın imamın kulağını bükelim. Akşama gelsin, kimseye duyurmadan bir nikah kıyıversin. Adet yerini bulsun diye yatsıdan sonra hareme gırsin. Hanımla beş on dakika oturup bir kahve içersin. Küçük odaya bir yatak seriverirler. Oraya girip yatarsın. Ertesi sabah ta iki kişinin yanında boşadım deyiverirsin, olur biter.” s.188

“Hulle kararı verildiğinden ertesi akşamı imam efendi gelmiş, Şehri ile hanımefendiye nikah kıymış avaidini alıp gitmişti.” s.188

1.4.2 Doğum

“ Bayramın ikinci günü, konağa kadın misafirler dolup boşalırken bir misafir hanımın gelininden söz açılmıştı. On beş gündür, loğusa döşeginden kalkamadığı, galiba loğusa ah bastığı lakırdısı oluyordu.” s.136

“ Zarife Hanım, yedi döşeğinde iken, bir gece bakmışlar ki meydanlarda yok, aman zaman görünürde değil, meğerse iyi saatte olsunlara karışmamış mı? Tam bir hafta loğusa yatağı bomboş durmuş. Bir hafta sonra, bir gün bakıyorlar ki hatun kucağında çocuk ile yatağın içinde. Fakat o halde ki, o kadın gitmiş, yerine başka kadın gelmiş. Hayalifener, bir deri bir kemik. O olduğunu gözlerinden tanımışlar. İşte iyi saatte olsunlarla akti ünsiyet o tarihte başlamış.” s.136

1.5 Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar-İşlemler :

“ Hüsni Cemal Hanım’la Hürmüz Hanım, küçük odada yorgunluk KAHVELERİNİ İÇMİŞLER, sigaralarını tellendirmişler, hatta iki göz arası Sürpik Dudu’ya kahve falına bile baktırmışlar.” s.31

“ Saç boyamasından, püskürme beni komasından, yüze dudakların üstüne çeneye ağda yapılmasından tut da kahve falı, şirinlik muskası, celbetme, kuyu kazma, ev bark yıkma, ocağa incir dikme, gibi işlerin hiç biri, Sürpik Dudu’nun elinden kurtulamazdı.” s.31

“ Sürpik dudu: Hiç tınmadan, onun sakal tarağına domuz yağını bir süreyim, ceketinin gizli yerine bir kurt kıcı dikeyim de göresin! O yemi, kokona sakalını gördükçe, domuzun kuyruğu sansın, kurt kıcı da ne büyü ki edecekse onu alt etsin! diye coşup söylerken.” s.63

“ Zarife Hanım’ın yanında daima tesbihi ile küçük bir tütsü torbası vardı. Sinire, evhama, namızaçlığa, okuyup üflemek hususunda, müşkülpesentlik göstermediği halde bakıcılık meselesi ortaya girdi mi hemen etrafa göz gezdirir, teklif edenler eski tanıdıkları ise kimseye sezdirmeden bir odaya girilir, öne mangal alınır, kapılar kapanırdı. Tespihini çekip, bir şeyler okuya okuya mangala tütsü serpe serpe rüküş geliyor, rüküş geldi? Diyerek, ve gözlerini duvarın bir noktasına dikerek, bütün olanı biteni görürü, gördüğünü de birbir anlatırdı. Torbanın ağzını açıp, bir tutam tütsüyü ateşe atmayı eline tespihi almayı görsün! Her şey ona ayan beyandı. Bakılacak

kimsenin ismi ile babasının adını söyle, sonra kulaklarını aç o artık anlatsın.” s.135-136

“ Sürpik dudu da teselliyi veriyordu: Hanımcığım bilmem ne yarışına çıkmak istiyorsan, ötesini bana bırak, ben de paşayı ona karşı bir bağlayayım da görsün. Kadının evinde 100 numaraya bilem çıkamasın.” s.138-139

“ Evvela en ehemmiyetli olan bağıllık keyfiyeti müzakere mevzuu oldu. Her şeyden evvel bu belayı mübremi çak çak etmek lazımdır. Çok şükür devası mevcut ise de yapılması kolay değil. Bir yolunu bulup 20 kulaç pamuk ipliğini her dolayışta düğümleye düğümleye paşanın vücuduna sarmak. Eşref saati gelince, hanımefendi düğümleri dişile çöze çöze, ipliği yumak yapacak sonra o yumak bir selvi altına gömülecek.” s.139-140

“ Bu sebeple önceden dilini bağlamak ve büyüyi bozmak cihetleri düşünüldü. Evvela dilini bağlamak için bir miktar eşek dili yedirmek şarttı. Bunu yer yemez ağzı var, dili yok hale gelecek, boynunu büküp her şeye razı olacaktı. Arkadan (zar bozan, zor bozan, büyü bozan) tütsüsü yahut ilk kız evlatla anasının idrarını keten tohumu ile kaynatıp, kurusunu tütsülemek, o da olmazsa leylek tersini yemeğine karıştırmak. Büyü bir defa bozulunca iş kolaydı ve bir daha büyü tutmamak için de telaffuz çareleri mevcuttu. En baş necat vasıtası olarak paşanın üzerinde kurt kıcı bulundurmakta ittifak ediliyordu. Her sabah yüzünü yıkadığı suya maydanoz tohumu atmak da çok mürecepti. Büyü def ve refedilmiş amma arasına gene rüzgarı eser gibi oluyor; yani adamcağız bakar kör gibi korka korka dolaşüyor, aklı fikri enginlerde. Kadın ele geçse müşkilat yok. Bir yerine usulcacık domuz yağını sür, yahut elbisesinin ense tarafına yılan gömleğini dikiver, paşa buz kesilsin! Halbuki bu mümkün değil; o halde kadının onu domuz gibi, yılan gibi görmesi için yağı da gömleği de paşaya tatbik. Ondan sonra iki kaşığı arka arkaya bağlayıp, üstlerine de isimlerini yazıp mezarlığa gömmek, aynı zamanda ikiz soğanı ayırıp birini bir mahalleye öbürünü aşırı bir yere atmak. Tertip birebir gelmiş, ayrılmışlar, birbirlerinden uzaklaşmışlar; fakat desso kadın gene köşesine kurulu... Sittin sene yan gelip oturacak mı? Onun da çaresi el altında hazır. Evini, barkını dağıtıp altüst

etmek için etrafına okunmuş darı tanesi serpmek; daha alası (dardağan darısı) denilen (ılgın tohumu)nu saçmak. Yabamın bu fecus kadına bu kadarı azdı. 41 iğneyi bir sabun kalıbına batırıp kuyuya at. Ay geçmeden öbür dünyayı boylasın; ardından canı için mevludu okut... Tehlike bertaraf edilip her şey kıvamına girdikten sonra şenlik, yıldız barışıklığı için de neler tavsiye edilmiyordu? Sürmeyi okutup göze çekmek, çevirgil duası; nalın üstüne paşanın 41 ismini yazıp mangalın dibine gömmek; hanımefendiyi şekere bir miktar tebevül ettirip o şekeri paşanın kahvesine atmak... Bu mebahiste en pratik vukuf Sürpik dududa, en nazari malumat ise Hürmüz Hanım'da idi. Sürpik dududaki usul ve erkan noksanlarını Hürmüz Hanım tamamlıyor, eşek dili, domuz yağı, kurt kıcı, yılan gömleği gibi nesnelere bulmak, lazım geleni selvi altına gömmek, deniz aşırı yere atmak gibi ayak işine taalluk eden cihetleri ise Sürpik dudu deruhte ediyordu.” s.139-141

“ Bunu üzerine hoca hanım ayağa kalktı. İyi saatte olsunları davet için beneksiz bir karatavukla paşanın bir kat çamaşırını ve davet masrafı olarak üç lira getirilmesini tembih ettikten sonra hanımefendiye dönerek, dedi ki: Hiç üzülme gözüm. O soysuz karıya köprü üstünde avuç açtırmazsam, erkeğine ayağının altını öptürmezsem bana da Aynalı hoca demesinler.” s.148

1.6 Gelenek Ve Görenekler

“ Yaz gelince yıldız, Nişantaşı taraflarındaki büyük konaklar tenhalaşır, bütün harem tarafı **hıdırellezden** bir gün evvel köşke nakledilir.” s.8

“ Mahalle tulumbacıları, önlerinde davul zurna kapı kapı **bayram bahşişi** toplarken...” s.120

“ Tulumbacıardan sonra, gece davul zurnalarla bekçilerin partisi sökün etmişti. Bunlara da **bahşiş ve yazma mendil** verildikten sonra...”s.121

1.7 Halk Tiyatrosu

“ Ayol paşa evlenmiş hem de beberuhinin üvey kızını almış... Hani, **kuklanın** düzgünlü, rastıklı bir hanımı vardı; onun kızını.” s.62

“ Hanımefendinin bu kerte kıyak eğlendiğini bu kadar kahkaha attığını ne **Abdi efendi'nin tiyatrosunda** görmüşüm, ne de **Kanbur Mehmet Efendi'yi** temaşa eder iken seyretmişim! diyordu.” s. 189

“ Hanımefendi'nin emri ile **meddah Aşki'nin taklitleri** başladı. Külhan beyi ağızları, her günkü küllü çörek Veysel'e benzetildiğinden, arap muhavereleri, Abdulgani Efendi'yi hatırlattığından ermeni taklitleri...” s.199

“ Şehri Efendi **orta oyunundaki Pişekar** misal, karşısındaki ise zenne misal idi.” s.203

“ **Meddah hüsnü, meddah Hüsnü!...Benim bildiklerim Aşki, Süriri...**” s.204

1.8 Türküler

“(Efe ile Rıza kol kola gezer) türküsü var mı işekerim?” s.55

2. HARP ZENGİNİNİN GELİNİ (Alus, 1934)

2.1 Deyimler

“ Ortalık **dandiniye dönecek**. Sağ olsun bizim efendinin işi çok.” s.5

“ Yengesi hanımın **burnunu sokmadığı** delik kaldı mı?” s.7-8

“ Hepimiz ahmakta her şeye agah kendisi. O ne bücür Nakiye o!... **Yan gözle bakarak kulak kabartıyor** gibi duruşu, sinsi sinsi **bıyık altından gülüşü**, gözümün önüne geldikçe **bırsımdan çatır çatır çathıyorum**” s.10

“ Duyarsa duyar, **sığırdili yutmadımya**. Vallahi rahmetliden bile bu derece çekinmezdim. Ne kurnaz tilki o, duyup işitmemezliğe geliyor, arkadan oğlanı **yiyip kemiriyor**.” s.10-11

“Büyük hanım yeniden **baklayı ağzından çıkardı**” s.11

“Bir sakarlık yapacaksın, bu **karınağrısını bozup yukarıdakini küplere bindireceksin**.” s.18

“Bir defa eli boş döndüğünü gördümse **Arap olayım**.” s.28

“On gün iddet müddetini doldurmadan **hatuna çengeli takmış**” s.26

“ Huriye hanım **yaş tahtaya basar mı hiç**” s.29

“ Cevdet efendi arzusuna kavuşmaktan ziyade kaynanası **muradına nail olmuş**”
s.33

“ Cevdet efendi, vakia öteden beri toplu ve tıknaz idise de **dört başını böyle mamur olmasından** ensesi daha katmerleşmiş, göbeği daha şişmişti.” s.37

“ Bu gidişle birgün olup **şeytanın ayağını kıracaktı**, amma bir vakti, saati gelse”
s.38

“ Cevdet efendi komşu çocuklarını okşadıkça , Huriye hanım **renkten renge girer, etekleri tutuşmuş**. Bülbül misal hatunun **çenesini bıçak açmamaya** başlamış.”
s.30

“Encamkar, köşeye oturduğunun tam sekizinci senesi Seher hanımın **başı göğze ermiş:Gebe**” s.31

“ Öyle **har vurup harman savurmağa, selef dağıtmaya** katiyen rızam yok.” s.45

“ Şahbender beyin hanımı Allahlıktı. Kul cinsi ve **ağzı var, dili yok** malulesinden karşısına geç , iki saat otur; bu müddet zarfında üç kelimesini işidebilirsen **öpte başına koy**” s.50

“ Kandilzade ile Cevdet Efendi, bir **ipte oynayan iki cambaza** dönmüşlerdi. Karşı karşıya gelince, **cancığer kuzu sarması** idiler. **İçtikleri su ayrı gitmiyordu.**” s.133

“Patırtı güürültü ile **deveye hendeği** atlattık. **Gümrükten mal kaçırır** gibi burada **soluğu aldık.**” s.180

“ Karım karım diyip **göklere çıkarıyorsun**, amma bir de başkasının gözile gör. Kuzum Allahını seversen sen karını **bulunmaz hint kumaşı** mı sanıyorsun?... Biz ona paye verdikçe, **ötesine lebbey**, berisine **şebhoy dedikçe** karı **ne oldum delisine döndü** ; zümbülbek tohumu oldu, kendini dev aynasında **görüyor.**” s.203-204

“Şimdi zaman alafrangalık modası **götürüyor**. **Eski çamlar bardak oldu...Kukumay gibi kaçmakta** mana yok.” s. 284

“ Meğerse ne kısmeti kit mahluk imişim. Ağustosta **çaya girsem, balta kesmez buz olacak.**” s.325

“ Kapıyı aç, alimallah seni **ayağımın altına** alırım, **eşek sudan gelinceye kadar pastırmanı çıkarırım** da kimsecikler elimden alamaz...” s.397

“ İçeriden de büyük hanımın vaveylası:

- Vallahi de yalan billahi de yalan. **Tereciye tere satılır mı?** Hepsi kumpas. Herifin şeytantırnağı koptuysa bileklerimi keserim.. Memduh Bey, iki cami arasında kalmış bey namaz. **Yukarı tükürse bıyığı, aşağı tükürse sakalı. Ne yardan geçiyor, ne serden.**” s.399

2.2 Atasözleri

“ **Kızı kendi havasına bırakırken ya davulcuya varır ya zurnacıya.**” s.42

“ Bedriye’ye:- Aynalı dolap deyip başımın etini yiyordun. **Sabreden derviş muradına ermiş.**” s.60

“ **Kendi düşen ağlamaz.** Dilimizde tüy bitti, gene meram anlatamadık.” s. 96

“ **Armut piş, ağzıma düş olur amma bu kadarı da olmaz**”s.66

“ Cevdet Efendi:- **Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer, kürkçü dükkanıdır!** diyerek, odadan çıkarken...”s.69

“ O, ne alemlerde? Gene o gidişat m, **eski hamam eski tas mı?**” s.73

“ Kusura bakma kardeş, **az veren candau, çok veren maldan!** Diyerek, Binnaz hanımın eline avaidini sıkıştırdılar” s.98

“ Suat Hanım, mırınkırında Cevdet Efendi, gene çenede idi: - **Kızdır nazdır, bin kese azdır. Oğlandır oktur, bir kürek....tur**” s.116

“ Amma diyeceksiniz ki zenginiu parası züğürdün çenesini yorduğu gibi bekarlığı da iç güzarların eteklerini tutuşturmaz mı?” s.131

“ **Ne sakala minnet ne bıyığa geçinip dururuz.**” s.165

“ Alim, ulemalar bile bak ne demişler: **El için yannıa uara,Yak çubuğunu safanı ara**” s.205

“ **Parasile değil mi parayı veren düdüğü çalar.**” s.302

“ **Çivi çiviye söker, haydi ciğerim, şunu da yuvarla!**” s.314

2.3. Halk Hekimliği

“ Kızının şaşkın şaşkın bakışlarına karşı kemali vekarla işgüzarlığını izaha koyuldu: - Dakikasında değil, saniyesinde. Bir tavuk tüyünün ucuna bir damlacık zeytinyağı; küçük diline biraz dokunuver; o anda içi pirüpak olmazsa bileklerimi keserim.” s.199

2.4 Geçiş Merasimleri

2.4.1 Doğum

“ Mahallenin sofı sülehasından Hacı Tahir Efendi, minderinde hazır ve nazır. Mübarek eli öpülüp teşrifî rica edilmiş. Herdem aptestli olan zati şerifte ber takrip gelip, ezanı şerifle çocuğun ismini kulağına bağırması: -Hüseyin Lütfî – Kendisi gibi zihni evvel olması için ağzının içine ala tükürüğü boca etmesi de caba” s.31

“ Tali gene yar olarak, fazla intizara hacet bırakmadan hatuncağız bir kız evlat annesi de olmuş. Bu sefer doğan da maşallah çocuk değil karpuz, hele çehresi ayın ön dördü. Binaenaleyh ismi de hazır: Bedriye. Kürsü şeyhi efendi, Edirnekapısı haricine sefer etmiş olduğundan Cevdet Efendi, kollarını sıvayıp aptesi alır almaz ezanı okuyup, Bedriye'nin ismini koymuş. Çok şükür ki tükürük faslına hacet yok; çünkü kız evlatta okumuşluğun lüzumu zait.” s.33

“ Mahdum Lütfî Bey, aminlerle mektebe başlatılmış; çok geçmeden karagözlü, hokkabazlı sünnet cemiyeti yapılmış.” s.34

2.4.2 Evlilik

“ Ana kız kaç isim sağlık aldılar; kaç yere görücü gittilerse, eve dönüp anlatmağa başlar başlamaz oğulları ağızlarını kapatıyor.” s.42

“ Evvela Huriye hanım çarşafını örttü; Kadıköyündeki ahabplarından birini boyladı. Kızı da Beşiktaş ve Cihangir taraflarındaki ahabplarına başvurdu. Gülfidan bacı bile, cski efendileri zamanından ahabp, birkaç konağa uğrayıp kız soruşturmaya çalıştı.” s.43

2.4.3. Ölüm

“ Sanki ağzında imiş gibi, iki ay geçmeden paşa efendinin büyük hanımı ahireti boylamaz mı? Küçük hanımı da budala mı budala. Handise salyası akacak. Merhumeye lokma döktürdüğünün haftasında paşa efendi tarafından imama haber.” s.103

2.5 Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar-İşlemler

“ Natemeli kokona, diyordu, saçlı sakallı adamın bile ağzını bağladı. Eşek dili mi yedirdi nedir, beş vakit namazında, niyazında olan adam köpeği görüyor da hoş bile demiyor.” s.20

“Kazasker Tahsin Molla'nın kızları, divana durur gibi ayağa kalkıyorlar. Allaktan ki üzerimde mavi boncuk, çöroğlu, üzerlik var.” s.22

“ Binnaz Hanım dedi ki:- Ne dersiniz, bir kurşun döküverelim mi? Ferahlık, iyilik, sağlıktır.” s.78

“ Binnaz Hanım kollarını kurulaya kurulaya girdi. Havluları bir kenara koydu. Mangalda ateş kalmadığından, kurşunu eritmeğe mutfaka indi” s.79

“ Kadınımlı hazır mısın, ben geliyorum! diyerek, bir elinde kurşun dolu kepeç, öbür elinde yeşil sırlı çanakla, Binnaz Hanım adımını içeri atarken, madamı görür görmez okla vurulmuşa döndü.” s.82

“ Binnaz Hanım, büyük hanımın ayak ucuna üçüncü kurşunu döküp:- İyilik, sağlık, tendürüslük olsun! Bütün ağırlıkları, kasvetleri üzerinden silktin; bir şeyciğin kalmadı kadınımlı! diyerek, tepesini bastırırken, Huriye Hanım sanki derin bir uykudan uyanıyormuş gibi gözlerini kıpırdattı. Bir iki esnedi; birkaç kere de gerindi.” s.84

“ Binnaz Hanım, yeşil sırlı toprak çömleğin önüne bağdaş kurmuş neler de neler yumurtlamıyor. - Vallahi de göz, billahi de göz. Müslüman'ın zerre kadar bir şeyciği yok, hepsi nazar. Sudan çıkardığı kurşun parçasını eline almıştı: - Allah aşkına şu yüreciğinin haline bak; hele şu dalağımı seyret. Dikiş kalmamış, gam, gussa, boğacakmış. Amanın yarabbi! Dalak dalaklıktan çıkmış da kırbaya dönmüş. Tevekkelime içimi kasvetler bürüyor, kalbine el oturuyor.” s.85

“ Merkez efendideki niyet kuyusundan taş almak, Şamşerifteki Pamuk Dede’den pamuk ipliği getirtip hanımın eline bağlamak. Bunların hepsine yegan yegan baş vuruluyor, olur şey değil, çocuk yok ta yok.” s.30

“ İyi söylüyorsun ya, koklamayacağını bildiği için büyüye dayanıyor. Az tilki mi o kurnaz? Eşek dili yedirdikten sonra, ağzını bağlayıp bir ala paraları çekecek, dostlarına verecek.”s.92

“ Maşallah, maşallah, nazarımız değmesin. Ben kendiminkinden kesiyorum, Leman Hanım sen de biraz saçından ver tütsü yapalım.” s.319

2.6 Gelenek Ve Görenekler

“Külhanbeylerin cami avlusunda oynadıkları **adım attırmacanın** acaba esamisi mi okunur? Eski omuzdaşların **uzun eşek oyununun** irapten mahalli mi olur.” s.333

2.7 Halk Tiyatrosu

“ Piyano dinleyeceğime **kuklacıyı** çağırırım; iki kuruş verip hem **kuklasını seyrederim** hem de laternasını çaldırırım.” s.18

“ Hani canım **Abdida Kel Hasanda**, son perde açılacağı vakit çalarlar. Tuhaf şey, aklıma gelmiyor mu?” s.117

“ İnan olsun, bu piyanoyu çalmak bir kızıma, bir de Muzika-i Hümayunlu, **kuklacı Halim Bey’e** vergi. Halim Bey’in üstüne, zaten yedi düvelde çıkmazmış.” s.291

2.8 Türküler

“ Bedriye!...Kız Bedriye hu!..Telefon geldi. Şu musibete meram anlat! Diye çığlık çığlık haykırıyorlar, bu vaveylalara: - **Aman adanalı canım Adanalı, ben dayanamıyom sana dadanalı, nameleri cevap veriyordu.**” s.98

“ Madamla beraber canı gönülden , bir söylüyorlardı ki: (**Haniya da benim elli dirhem pastırmam pastırmam**)” s.97

“ Lebip türkü mırıldanmağa başladı:

Telgrafın tellerine kuşlar mı konar?,Herkes sevdiğine yavrum böyle mi yanar?

Yarıısına gelmeden başkasına geçti:

Gamzedeyim deva bulmam, Garibim bir yuva bulmam!...” s.365

3. Pembe Maşlahlı Hanım (Alus, 1933)

3.1 Deyimler

“ Artık bıçak kemiğe dayandı. Ölürüm de susmam, padişah gelse dinlemem.” s.222

“ Ayşe Hanım, **allem edip, kulem edip**, nihayet razı etti” s.209

“ Laf dinletemedim. Şimdi **ayıklayın bakalım pirincin taşını**” s.211

“ Ayşe Hanım kaşlarını çatarak atıldı: **Alemin ağzı torba değil ki büzesin...**” s.213

“ Dinini seversen şimdi git, **iki ayağımızı bir pabuca sokma...**” s.216

“ Daha iyi ya, diyordu, **körün istediği bir göz Allah verdi iki göz**” s.182

“ Enişte **ne saman altından su yürütücü** hinoğlu hin mahluktur” s.136

“ Bir taraftan da Kanarya'nın tabiri ile eniştenin **eli işte gözün oynaştı**” s.132

“ Zafımı sezdiya, **kendini iki dirhem bir çekirdek satıyor.**” s.6

“ İnsan erkeklere sevdiğini hiç belli etmemeli, aşkından deli olsa, **göğsüne taş basmalı. Kan kusup kızılık şerbeti içtim demeli**” s.6

“ Enişteye, agavniye tembih ede ede **dilimde tüy bitti.**” s. 6

“ Biz çeşmenin önünde **dokuz doğuruyoruz.**” s.10

“ Meşhur meseldir: **Köprüyü geçinceye kadar ayağa dayı derler.**” s. 19

“ Arabada, **kurum kurum** kurulur, sonra kalemindeki odacıya aylığını kırdırırımış. **Uçan kuşa borcu var** diyorlar.” s.54

“ Alanın alası böncedir. **Salepci güğümü gibi içinden kaynaması yok.**” s. 54

“ Ne demektir? **Attan inip eşeğe bindi diye, bıyık altından gülmezler mi?**” s.65

“ Doktor gene sana **abayı yaktı.**” s. 71

“ Meseleyi öğreninceye kadar **akla karayı seçtim**” s.104

“ **Ağzından laf kaparız; ne sebebe kalanturlaştığını hangi dağda kurt öldüğünü** anlarız.” s.114

“ Molla **nuh diyor, peygamber demiyor**” s.118

“ Topaç Mollayı da mı atlatamıyacağım, **altmış altıya bağliyamayacağım**” s.195

3.2 Atasözleri

- “ Tedbir almak ta lazım; **denize düşen yılanı sarılır.**” s.181
- “ Gene ağzını açtı: - **Perşembenin gelişi, çarşambadan bellidir.**” s.50
- “ Eniştenin alını kırıştı. (**Keskin zeka keramete taş çıkarır!**) cevabını vererek.”s.51
- “ Eniştenin çenesi açılmıştı. (**İnanma dostuna, saman doldurur postuna**) ...(**Kalleşte vefa, ölü evinde safa olmaz.**) ...gibi meseller söylüyor.”s.52
- “ Sen keyfine, zevkine bak. (**Duvarı nem, insanı gam yıkar.**) s.52
- “ Babasında, hamam, han, krediliyone...**Görülen köye kılavuz ister mi?** “s.54
- “ Fıkaraya bile çil çeyrek veriyor... **Yiğitlik vurmakla, ağalık vermekledir.**” s.54
- “Acaba **çok naz bizim aşkı usandırdı mı?**” s.127
- “**Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanındır** diyerek, mırıldanıyor.”s.127
- “ Aman beycağzım, **çirkefe taş atılmaz**” s.148
- “ **Yavuz lırsız ev sahibini hastırır, yavuzluk sağ olsun** diyerek” s.201-202

3.3 Halk Hekimliği:

- “ Bir müddet Çırcır suyu nuş edip mesane sızılarıımı tedavi edeyim.” s.230
- “ Kanaryanın hala kan beyninde. Çarpıntıdan hali harap... Yarım filcan hintyağı içti; ayaklarını sıcak suya koydu, tabanlarına hardal lapası yapıştırdı.” s.120
- “ Lokman ruhunu kokladım; ilaç şişelerini karıştırdım, melise ruhunu, bardağa damlatıp içer gibi yaptım” s.206

3.4 Geçiş Merasimleri

3.4.1 Evlilik

- “ Damat tarafı kibar kimseler gözleri tok; hiçbir şey istemiyorlar, gelin odası, yatak takımı, hepsini yapacaklar, galiba ağırlıkta verecekler.” s.24
- “ Nihayet altın kemer, Molla Bey'in eli ile kızının beline takıldı.” s.77
- “ Köşedeki Kazasker Efendi, gelinin başından para serpmişmiş”s.78

“ Tam o esnada gümbür gümbür Hamidiye marşı çalınmağa, herkes merdivenden yukarı koşuşmaya başladı. Usul malum: Damat koltuğa girecek, gelini gelin odasına götürecektir; bir lahza durduktan sonra bırakıp çıkacak; para serpererek selamlığın yolunu tutacak” s.82

“ Koltuk merasimini, Haznedar usta görecektir. Odadan çıkmıyor ya gelinle güvey onun huzuruna gideceklerdir; kaptan paşanın kerimesinin de önünden geçeceklerdir...” s.83

3.5 Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar-İşlemler

“Mahmut Baba'nın önünde Ayşe Hanım arabacıya : - dur! diye seslendi. ayağındaki iskarpinleri çıkarıyor, yanına sıkıştırdığı paketi açıyordu. Gazeteye sarılı olan terlikleri değil miymiş? Giyip yere indi. Maksadını anlamıştım. Türbeye adak adayacak veya bir şey bağlayacak”. s.7

“Gülümseyerek, kulağıma eğildi. (Nezredip üstünden bir şey ver, bağlıyalım; muradın olmazsa, bir daha yüzüme bakma!) diye, ısrar ediyor. Tutacağım muradı da usulcacık fısılıyor: - Tez günde tez saatte, Şani Paşazade Tayfur kuluna nikahla varırsam, burada yatan devletliye, bir okka zeytin yağı, iki okka mum adağım olsun.” s.7

“Pelerininim göğsündeki elmalı ok iğneyi açtım; bluzumun dekolte yakasından içeri kıvrıdığım kaş korsenin şeridinden bir parça kopardım. Ayşe Hanım türbenin teline bağladı; okudu üfledi. Ellerini yüzüne kavuşturduktan sonra içi rahat etti.” s.8

“ Ayşe Hanım cezveyi sürerken ellerini çırpıyordu : - Müjde müjdeler olsun! ...Baksana şu ortadaki ateşe. Bugün, yarın bize uzun boylu biri geliyor, hayır haber alacağız. Ayşe Hanım, maşanın ucu ile kül alıp ateşin üstüne serpiyor (yüklü gel, belsi gel !) diyordu. Üç kere maşa ile aldığı külü, ateşin üstüne döktü, üç kere (yüklü gel, belsi gel) i söyledi.” s.42

“ Kanarya:- Müslüman, bir dakika dur, beni dinle...Ayol yarın Salı; Salı sallandır derler! diye nefes tükete durun, enişte sokak kapısından çıkmış...” s.220

“ Kazasker efendi: - Sinire, bire bir nefesim vardır. Kumrumu 7 gün nefes edeyim bir şeyi kalırsa, 8. günden tezi yok, Fatih Camisindeki en yüksek kürsüye çıkarım” s.229

“ Ömrümde böyle nefes ediş gördümse iki olsun.

-Çabuk bir baş çivi ile bir çekiç getirip bizi yalnız bırakın; ses pes etmeyin! emri ile odadakileri savdı.yatağın üstüne çıkıp yanına oturdu. Okuyup okuyup üflüyor: (dudaklarını arala! Diye işaret edip, ağzımın içine hohluyor, boynumu göğsümü mesh ediyor. Sol tarafıma sımsıkı bastırarak : (İşte vesvası yakaladım!) diye parmaklarını birbirine geçiriyor. (Vesvası mihladım gitti!) diyerek duvara çiviler çakıyor. Nefes biter tükenir gibi değil ki... Kaç kere tepemden dizlerime Mesih, kaç kere ensemden çekip ağzıma hohlama” s.230

“ Ayşe Hanım: - Yavrum, iyilik sağlık tendürütlük olsun...Bak ne derece nazara geldiğin efendi hazretlerinin halinden de belli...Başından iki okka ekmek çevirip köpeklere doğrayalım...Yüz dirhem sakız leblebisi aldırıp Rüküşe serpiştirelim! diye vücudumu çörekliyor.” s.231

“ Enişte: -Kazasker efendi, selam ve dualar ediyormuş; hepimizin gözlerini öpüyormuş, nefes hayırlısı ile tamamlandığı için bir kurban kesmek, fıkara dağıtmak vecibe imiş...” s.231

3.6 Gelenek Ve Görenekler

“ 1 Mayıs olsun da Şani Paşazade Tayfur Bey, Fenerbahçeye gelmesin? Herkes, mesirelere dökülsün de Tayfur Bey uğramasın” s.5

“ Mayısın ilk günü olduğu için ne kalabalık ne kalabalık iğne atsan yere düşmeyecek.” s.12

Frenklerin Polo oyunlarını seyrettik...Enişte: yahu işbu oyun bizim cirit oyununun tarzı efrencisi” s.236

3.7 Halk Tiyatrosu

“ **Kel Hasan'ın tiyatrosu** daha başlamamış” s.7

“ Arabadan inerim, kimseciklere sezdirmeden utçu ermeniye, dondurmacı andona, köse kuklacıya bir ala sorarım.” s.29

“ Bahar girdi. Sayfiye, mesire mevsimi başladı. Gazeteler **tiyatroların** hanımlara açıldığını yazıyordu. **Şevkinin** ilk ilanını görür görmez, sanki nefes almıştım. Rakibimi görecektim. **Şevki**, Kadıköyünde yalnız sahılları oynardı.” s.28

“ Kanturalı, rakusları hiç görmedik demeyiniz. Tıpkı **Abdinin**, **Hasan'ın Şevki'nin tiyatrolarındaki** tarz, aynı kıyafetler, aynı kantolar, aynı düettolar, çoban, gemici, acem...” s.88

“ Ayı Kamil, ne vakit çayırdan eksik olmuş ki şimdi olacak? Kanarya, koluma dürtüyor:(Sesinin notasından anladım. Ha onun gür gür gürleyişi ha **Karagözdeki Tuzsuz Bekir'in (Babçe Oyunu)** nda avaz avaz yaygarası diyordu.” s. 135

“ Hani **Karagözde**, ortaoyununda laz taklidi yaparken nefes almadan laf söylerler. Bu mübarek lazı bile gölgede bırakıyor.” s.137

“ Bizim enişte beyimiz sağa, topaç sola oturmuş; omuz omuza yaslanmışlar; **zuhuri koluna çıkan zenneler gibi** boyun kıra kıra önümüzden geçerken birden durdular.” s.146

“ Bu derece hıncalınc tiyatroyu bir bugün gördüm, bir de geçen sene, **Şevki'nin (Leyla ile Mecnun)** u oynadığı gün.” s.185

“ **Kel Hasan'ın** davullu zurnalı canım tiyatrosu dururken **Eğridere'nin oyununu** mu seyretmeğe koştuk.” s.186-187

“ **Karagöz'de** bile **Beberuhi'nin** aklı ötekilerin hepsinden üstündür. Bizim enişte de canlı **Beberuhi**, tilki gibi kurnaz mahluk” s.216

“ Herifi **Abdi'nin tiyatrosundaki Kambur Mehmed'in** yerine koyduk...” s.18

Eserlerinde yalnızca İstanbul'u ve İstanbul'daki gündelik yaşamı konu alan nadir yazarlardan biri olan Sermet Muhtar Alus, gözlem ve anılarından hareketle kaleme aldığı her üç romanında da oldukça yüklü deyim, atasözü, dinsel-büyükel içerikli inanç, halk tiyatrosu, halk hekimliği ve geçiş merasimlerine ilişkin bir kısım

merasim ve uygulamaya geniş oranda yer vermiş olmakla ve zengin kültürel malzemeyi eserlerinde başarıyla dikkatlere sunmakla oldukça başarılıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki İstanbul ve İstanbul'da sosyal hayat konusunda oldukça canlı tabloların da yer aldığı bu romanlar, dönemin sosyolojik altyapısının ortaya çıkarılması bakımından da kayda değerdir.

Kaynakça

1. YKY (2003) **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt I**, İstanbul.
2. Enginün, İ. (2001) **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı**, Dergah Yay., İstanbul.
3. Kudret, C. (1982) **Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, C.2**, Varlık Yay., İstanbul
4. Gövsa, İ. A. (1933) **Meşbur Adamlar Hayatları, Eserleri, C. 4**, İstanbul.
5. Yurdakul, Ş. (2002) **Çağdaş Türk Edebiyatı** , Evrensel Basım Yayım, İstanbul.
6. Dergah (1973) **Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt 1**, İstanbul.
7. Koçu, R. E. (1959) **İstanbul Ansiklopedisi, C.4**, İstanbul.
8. Alus, S. M (1933) **Kıvırcık Paşa**, Akşam Kitaphanesi, İstanbul.
9. _____ (1933) **Pempe Maşlahlı Hanım**, Akşam Matbaası, İstanbul.
10. _____ (1934) **Harp Zengininin Karısı**, Kanaat Kitaphanesi, İstanbul.